

האל החדש של פלשתינ

באחת מפעולותיו הראשונות כמכתב ההיסטוריה הפלשתינית הרשמית, הפיק "משרד התרבות" החדש של יאסר ערפאת בקיץ האחרון פסטיבל לכבודו של – האל בעל.

החגיגה נערכה לפני מספר חודשים, בכיכר הכפר סבסטיה שבמרכז השומרון. במשך השבועות שקדמו לאירוע פרסם היומון הירושלמי אלקודס דף יומי, שהוקדש לאירועים מן ההיסטוריה של "העם הכנעני-הפלשתיני", ומרצים מן האוניברסיטאות הערביות של יש"ע הפליגו במאמרים מלומדים שביקשו להראות כיצד מעניקים הממצאים הארכיאולוגיים הישראליים חיזוק לטענות העם הזה כי שורשיו נטועים בארץ עוד מקדמת דנא.

ואז החל הפסטיבל עצמו: צעירים ערבים לובשי גלימות שעליהן דמויות כנעניות עתיקות נופפו בלפידים בעודם מחוללים בכיכר העיר, העמוסה לעיפה באנשי הממשל של אש"ף וכוחות הביטחון שלו. צעירים נוספים דהרו במקביל במרכבות רתומות לסוסים שנבנו על פי ציורים שנמצאו בחפירות הארכיאולוגיות בתל מגידו. ועל בימת האבן שבמרכז הכיכר הוצג חיזיון דרמטי שבו הבעל, אל השמים והפוריות בפנתיאון הכנעני העתיק, נאבק בגבורה במות, אל השאול. לבסוף, בעזרת אחותו האלה ענת, יצא הבעל מנצח, והדבר סיפק לקריין המקומי הזדמנות להעתיר שבחים על העמים הפלשתיניים-כנעניים הנאמנים: האמורי, הגרשי, היבוסי והפריזי – אשר לחמו לצדו של הבעל במערכה נגד הפולשים העבריים שבאו מעבר הירדן.¹

מבחינה היסטורית, מדובר בשטות מעוצבת ביד אמן. הכנענים הם עם שעבר ובטל מן העולם, במלוא משמעותו של מושג זה. הם נעלמו לעד וללא עקבות כבר בסוף תקופת המקרא, לפני יותר מאלפיים וחמש מאות שנים. כזה היה גם

גורלם של אויביהם המרים של הכנענים, הפלשתים, שעל שמם קרואים ה"פלשתים" של ערפאת היום. ככל שהדבר נוגע לשושלת יוחסין, ללשון או לקירבה דתית ואידיאולוגית, אין לתושביה הערביים של ארץ ישראל יותר מן המשותף עם שני עמים נכחדים אלה מאשר עם בני ישראל הקדומה, שגם אליהם הם פונים מדי פעם כשהם בודים לעצמם זיכרונות לאומיים (למשל, כאשר חנאן עשראווי הכריזה כי גם ישו היה "פלשתני").

אך העובדה שהמיתוסים החדשים של אש"ף משוללים כל בסיס היסטורי לא תמנע את תרומתם לבניין אומה ולגיבושה. הזיכרונות המלאכותיים הללו של עם כנעני-פלשתני חדש-ישן, העובד בשלום ובשלווה את אליו בארץ לפני היות עם ישראל, ובעצם – לפני שהחלה ההיסטוריה האנושית, יכולים בהחלט למלא צורך חשוב בתודעתה של אוכלוסייה שההיסטוריה שלה זקוקה לשיפוץ משמעותי, שאם לא כן תיחשב כאילו החלה, לכל המוקדם, רק עם הפלישה המוסלמית לארץ ישראל, בשנת 636 לסה"נ.

הגילוי של שורשיות פלשתנית פרה-היסטורית שכזאת; גילוי של זכות פלשתנית נצחית לאדמת הארץ, המבוססת על התנ"ך בכבודו ובעצמו – לא פחות; גילויים של מעשי התועבה שנעשו בפלשתים-הכנענים כשפתח יהושע בן נון במלחמת ההשמדה שלו נגדם, ב"שואה" שלהם – כל אלה נועדו להעניק לערביי הארץ תודעה של עם, שיש לו עוולות דורשות-נקם שהן חמורות בהרבה מכמה מחנות פליטים.

בישראל נוטים לפטור התפתחויות תרבותיות-פוליטיות מבשרות רעה שכאלה בלגלוג משועשע, כאומרים: "ראו איזה עניין לענות בו מצאו להם הפרימיטיביים הללו". זוהי התנשאות שאינה במקומה; הבנתו של ערפאת בשאלה כיצד בונים אומה עולה בהרבה, מכמה וכמה בחינות, על הבנתה של ההנהגה התרבותית-הפוליטית של ישראל, אשר השקיעה בשנים האחרונות מרץ רב כל כך בניתוח המיתוסים הלאומיים שהיו התשתית התרבותית שעליה נבנתה המדינה היהודית. כדי למצוא מנהיג יהודי המבין את תפקידם של המיתוס, ההיסטוריה והסמליות בחייה של אומה הבנה מעמיקה כמו זו של ערפאת, עלינו להרחיק, כנראה, לעבר, עד לבנימין זאב הרצל.

דוגמה לכך מצויה בקטע הבא, מתוך מכתבו של הרצל אל הברון הירש, סנדקן של כמה וכמה מהמושבות החקלאיות היהודיות הראשונות בארץ ישראל, אדם שהרצל הכירו כמגשים "מעשי" מאוד של ההתיישבות היהודית, איש שכמעט אינו נזקק לסמלים ולמיתוסים:

ואולם הייתי צריך סוף־סוף גם להגיד לו באיזה דגל אני בוחר... ואז היה אדוני שואל אותי בלעג: "דגל מה הוא? כלונס ופיסת בד?" – לא, אדוני, דגל הוא למעלה מזה. בדגל מוליכים את הבריות לכל מקום שרוצים, אפילו לארץ הבחירה. למען הדגל הם חיים ולמענו הם גם מתים. יותר מזה, זהו הדבר היחיד שהם נכונים למות למענו... האמן נא לי, אדוני: את הפוליטיקה של עם שלם – בייחוד אם הוא מפוזר בכל העולם – אפשר לעשות רק בכוח אותם הגורמים אשר לא ימדו ולא יישקלו, המרחפים באוויר מלמעלה. היודע מר ממה נתהוותה מלכות אשכנז? מחלומות, משירים, מהזיות ומפסים שחורים־אדומים־זהובים. ובזמן קצר. ביסמרק רק הניע את האילן אשר שתלוהו אנשי־הדמיון. הא כיצד? אין אדוני מבין את אשר לא ימד ולא יישקל? ומה היא הדת? ישים נא אל לבו את תלאות היהודים זה אלפיים שנה בשל הפנטסיה הזאת... ומי שאין לו אחיזה בטיב הדברים האלה יכול להיות אדם מעולה והגון ומיושב בדעתו, ואפילו חונן־דלים בסגנון גדול מאד, אך הוא לא ינהג את בני האדם ולא ישאיר אחריו כל רושם.²

הרצל מיהר להוסיף כי הוא עצמו מעדיף "קרקע מוצק לדמיונות", כמו למשל ההיסטוריה היהודית הממשית, אך ברור שלא זו היתה השאלה העיקרית עבורו. חיונית היתה ההבנה שבריאת מיתוסים – יצירת מה שפרידריך ניטשה כינה "היסטוריה מונומנטלית", היסטוריה המעוררת אנשים לפעולה – היא התנאי ההכרחי כדי להיות "מנהיגם של בני אדם", היא המעשה המכריע הקושר אנשים יחדיו לכדי אומה ומעניק לחייהם המשותפים רצון, כיוון ומטרה. בשנים האחרונות אין המשקיפים על המצב בישראל חדלים לציין את העדרם של רצון, כיוון ומטרה, המאפיין היום את מדינת היהודים. אך איש לא טען עדיין שכך הוא הדבר גם לגבי האומה הפלשתינית החדשה שערפאת שוקד על הקמתה. האם ייתכן שהסיבה לכך היא, שהמנהיגות התרבותית־הפוליטית הישראלית עוסקת זה שלושים שנה בהריסתם של אותם דברים "אשר לא ימדו ולא יישקלו" שמהם בנויה האומה, בעוד ערפאת ואנשיו עסוקים ביצירתם?

יורם חזוני, בשם העורכים
אדר התשנ"ז / מרץ 1996

1. Ehud Ya'ari, "The New Canaanites" in *The Jerusalem Report*, Sept. 19, 1996
2. מכתב לברון הירש בתוך כחבי הרצל (ניומן, התש"ך), כרך ב, עמ' 28–29.